

Programové prohlášení

Toto programové prohlášení **Ing. Jiřího Pleška, CSc.**, kandidáta na předsedu Akademie věd ČR, si klade za cíl představit strategický plán a klíčové kroky realizované v následujícím období. Prohlášení zohledňuje akutní potřeby české vědy a výzkumu, ale i současné trendy ve světové vědě, a zaměřuje se na posílení mezinárodní spolupráce, podporu odborného rozvoje mladých talentů, zkvalitnění akademické infrastruktury a efektivní transfer znalostí do praxe. Cílem je vznik provázaného a robustního vědeckého ekosystému, který bude hnací silou inovací a špičkového výzkumu v České republice.

Motivace a shrnutí

Ucházím se o pozici předsedy AV ČR, protože věřím, že mohu úspěšně využít své životní a profesní zkušenosti a myšlenky k naplnění nejdůležitějšího cíle Akademie věd ČR: **zajištění podmínek pro provádění kvalitního vědeckého výzkumu na světové úrovni**. K jeho naplnění směřují všechny body tohoto programového prohlášení.

Mým záměrem je **zajistit pokračování a rozvoj strategických vizí AV ČR**. Moje úsilí v roli předsedy bude směřovat k upevnění pozice Akademie věd České republiky jako silné a efektivní vědecké instituce, která bude hnacím motorem inovací a pokroku. Tento program **podporuje excelenci ve výzkumu a efektivní transfer znalostí a technologií do praxe** s cílem přinést hmatatelné přínosy celé společnosti.

Budu usilovat o zajištění **dlouhodobé finanční stability**, která ředitelům ústavů umožní udržovat a rozvíjet kvalitní vědecké týmy a moderní výzkumnou infrastrukturu. **Spolupráce s vysokými školami a mezinárodními partnery** bude klíčovým prvkem mojí strategie, neboť jen společnými silami můžeme prosadit lepší financování vědy a dosáhnout významných vědeckých objevů a inovací. Budu pokračovat ve **zlepšování interních procesů a administrativy**, abychom zajistili efektivní fungování celé instituce a optimalizovali využívání dostupných zdrojů.

Jiří Plešek

Úvod

Předkládaný program vychází z vymezení kompetencí předsedy AV ČR daných zákonem č. 283/1992 Sb. o Akademii věd České republiky a Stanovami AV ČR. Opírá se o mé dlouholeté působení na různých pozicích v rámci AV ČR, jak na místě ředitele ústavu, tak ve funkci člena Akademické rady AV ČR či členství v řadě dozorčích rad ústavů AV ČR. Do programu se rovněž promítají zkušenosti nabyté z mého dosavadního působení v předsednictvu Technologické agentury ČR. Především však tento program reflektuje dlouhodobou komplexní vizi a odhodlání poskytovat koncepční řešení.

Zaměřím se na stabilní institucionální financování základního výzkumu, které povede k větší autonomii ředitelů a umožní dlouhodobý strategický rozvoj pracovišť. Implementace nového efektivního systému hodnocení bude stimulovat dosažení vynikajících výsledků. Podpora aplikace vědeckých poznatků do praxe bude posilovat ekonomiku a udržitelný rozvoj, což významně posílí pověst a prestiž AV ČR v očích veřejnosti. Na podporu excelence hodlám po diskusi s Akademickou radou vyčlenit významnou část rozpočtu a podtrhnout tak klíčovou úlohu AV ČR.

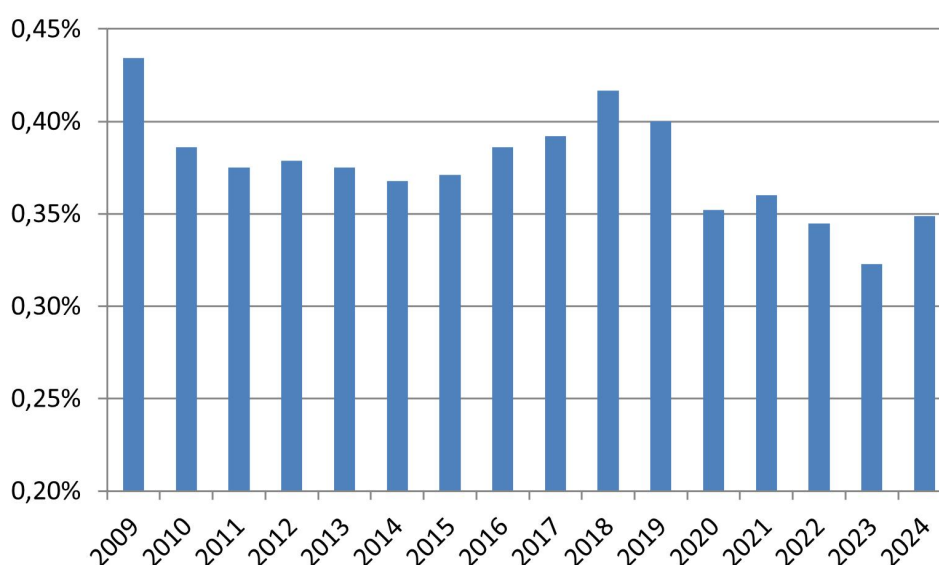
V oblasti mezinárodní spolupráce se chci soustředit na **zapojování do mezinárodních výzkumných konsorcií i na účasti AV ČR na významných globálních akcích**, jako je například EXPO. Důležitou součástí bude přirozeně také podpora vědců při žádostech o evropské granty. Usnadní se jim tak získávání financí z evropských fondů alepší se integrace týmů a ústavů do mezinárodních výzkumných sítí. Pro oblast komercializace výsledků výzkumu a posílení potenciálu AV ČR považuji za velmi důležitou strategickou spolupráci s Evropským investičním fondem a dalšími partnery.

Díky dlouhodobým organizačním a manažerským zkušenostem jsem si vypěstoval velký **respekt k práci ředitelů**. Ředitelé zásadně ovlivňují dění v ústavech především v otázkách koncepčního rozvoje a efektivního fungování pracovišť. S tím souvisí i nová odpovědnost AV ČR jako zřizovatele při výběrových řízeních. Uvědomuji si tíhu odpovědnosti, kterou tito vedoucí pracovníci nesou, zvláště v kontextu sílící byrokratické zátěže, která na jejich bedrech leží. Proto chci **posílit jejich roli, uznání a poskytnout jim všestrannou podporu**.

1. Hospodaření Akademie věd České republiky a jeho priority

Hospodaření Akademie věd České republiky je základním předpokladem jejího úspěchu a stability. V uplynulých letech se AV ČR musela vyrovnávat s několika negativními trendy, jako je klesající podíl na celkových výdajích státního rozpočtu a klesající průměrná mzda ve srovnání s průměrnou mzdou v ČR. Přesto se podařilo kvalitní zaměstnance udržet a mnohdy i navyšovat jejich počet. Tato kapitola navrhuje konkrétní kroky k zajištění stabilního financování, zvýšení mezd a podporu strategického rozvoje.

Celkové výdaje rozpočtové kapitoly AV ČR bez účelových prostředků zaznamenávaly v posledních letech téměř soustavný propad, který je znázorněn na obrázku. Role této části rozpočtu je přitom pro provoz AV ČR nezastupitelná a nelze ji nahradit ani financováním účelovým ani příjmy z komercializace. Význam takových příjmů sice může narůstat, ale samy o sobě nestačí na financování základního výzkumu nikde na světě. Prostředky ze zakázek smluvního výzkumu tvoří v průměru 2–3 % příjmů pracovišť, prostředky z licencí (bez započtení ÚOCHB) pak jednotky promile.

Podíl výdajů rozpočtové kapitoly AV ČR

MZDY

Pro úspěch každého pracoviště AV ČR jsou důležití jeho zaměstnanci. Jejich počet v posledních 15 letech takřka neustále rostl. Významným impulsem byly prostředky z operačních programů, zejména OP VVV. Pracoviště se snažila v letech 2021 a 2022, kdy řada projektů končila, udržet výzkumné týmy pohromadě s perspektivou jejich financování z nového programu OP JAK. Byla si totiž dobře vědoma obtíží spojených s budováním týmů nových. Daní za tento strategický přístup je ale velmi nepříznivý vývoj mezd v rámci AV ČR. Průměrná mzda v AV ČR od roku 2015 roste pomaleji než průměrná mzda v ČR a po roce 2020 tento trend dále zrychluje. Průměrná mzda v AV ČR se tak dostala pod úroveň průměrné mzdy v Praze a stala se nekonkurenceschopnou.

Mezi hlavní úkoly budoucího vedení AV ČR tudíž patří obrácení těchto nepříznivých trendů. **Institucionální financování pracovišť a zajištění důstojných mezd musí být hlavním pilířem dalšího strategického rozvoje.**

RIZIKA

1.1 Identifikace rizik a programové priority

Uplynulých 10–15 let odhalilo tyto znepokojivé trendy:

- Klesající podíl kapitoly Akademie věd České republiky na celkových výdajích státního rozpočtu; klesající podíl průměrné mzdy v AV ČR k průměrné mzdě v ČR; nízký podíl institucionálního financování (pod 40 %), který se nedaří zvýšit.
- Konec nebo výrazné omezení prostředků z operačních programů bude znamenat výpadek 15–20 % příjmů pracovišť, přičemž u některých pracovišť může být tento výpadek ještě vyšší.
- Značný vnitřní dluh v opravách a údržbě nemovitostí ve vlastnictví pracovišť AV ČR ve spojení s připravovanými legislativními požadavky na snižování energetické náročnosti budov představuje finanční zátěž, kterou v plné výši nemohou pracoviště nést a kterou neunesou ani rozpočet AV ČR ve stávající výši a struktuře.

PRIORITY

Z toho plynou následující priority hospodaření AV ČR v nadcházejících letech:

- Otočit nepříznivý vývoj podílu výdajů kapitoly AV ČR na celkových výdajích státního rozpočtu; posílit nebo alespoň udržet podíl institucionálního financování a zachovat současnou výši prostředků na podporu excelence.
- Nalézt další zdroje prostředků na financování stavebních akcí zejména s ohledem na potřebu snížit celkovou energetickou náročnost budov ve vlastnictví pracovišť. Využít regionální zdroje, prostředky získané prodejem emisních povolenek nebo z evropských fondů.
- Přilákat pozornost soukromého sektoru.

2. Transfer znalostí a technologií

Špičková věda není jen objevování nových poznatků, ale i cesta k pozitivním změnám ve společnosti. Kromě zjevných finančních přínosů má také důležitý reputační dopad, ovlivňující veřejné mínění a celkovou atmosféru ve společnosti, která v konečném důsledku základní výzkum financuje. Aplikace vědeckých poznatků do praxe je nejen prospěšná pro veřejnost, ale také pro samotné vědce. Poskytuje jim důležitou zpětnou vazbu, která napomáhá dalšímu rozvoji výzkumu, a v případě úspěchu přináší pocit naplnění z užitečnosti jejich mnohaleté náročné práce.

Vedle nepopiratelného aplikačního potenciálu výsledků z technických, lékařských a přírodovědných oborů se opomíjí nezastupitelná role společenských věd v iniciování pozitivních společenských změn. Je důležité prezentovat výsledky humanitních věd co nejširšímu okruhu veřejnosti a zapojit veřejnoprávní média do tvorby pořadů, které by zlepšovaly informovanost o aktuálních problémech ve společenském životě.

V AV ČR vznikají vynikající výsledky s významným aplikačním potenciálem. Úspěchy našich biochemiků ve farmaceutickém průmyslu a aplikačních laboratořích, které přímo slouží veřejnosti, jsou toho zřejmým důkazem. Úspěchů bychom však měli chtít víc. Prozatím, bohužel, postrádáme precizní nastavení celého systému, dlouhodobou vizi jeho strategického rozvoje a účinnější motivační nástroje pro vědce.

Nastal čas vytyčit si ambiciózní cíle pro transfer znalostí a technologií v České republice. **Měli bychom se zaměřit nejen na praktické aplikace vědy, ale také na její hlubší význam pro naši společnost a budoucnost planety.** Vědecké výsledky by měly v dlouhodobém horizontu přispívat k ekonomické prosperitě, udržitelnému rozvoji a celkovému blahu společnosti.

2.1 Program realizace transferu

V duchu dosavadní zkušenosti AV ČR je nezbytné mířit dál v rozvoji základních aktivit, které se již v minulosti osvědčily. Strategie AV21, podpora aplikačních laboratoří a rozšíření činnosti CeTAV a Programu rozvoje aplikací a komercializace (PRAK) jsou kroky správným směrem.

Abychom dosáhli skutečného pokroku, je nezbytné překročit hranice současných prostředků a nástrojů, které má dnes AV ČR k dispozici. Je patrné, že nastal čas pro vytvoření speciálního investičního fondu, inspirovaného příkladem společnosti Maxe Plancka, která úspěšně využívá investiční fond KHANU, spoléhající na Evropský investiční fond (EIF). AV ČR by měla tento příklad následovat a nezůstat pozadu. Pro efektivní využití fondu je nejprve nezbytné vytvořit specializovanou entitu, tzv. správcovskou organizaci, která bude plně pod kontrolou AV ČR, ale zároveň bude disponovat potřebnou mírou samostatnosti. Nová entita převezme břímě řešení uplatňování výsledků z ústavů, ale zároveň zaručí spravedlivé rozdělení finančních přínosů mezi ústavy.

Po dosažení tohoto dílčího cíle je třeba zahájit jednání s fondem EIF a s českou politickou reprezentací, která připravuje reformou transferu znalostí. Důležité je rozšíření pravidelné aktivní spolupráce s Poslaneckou sněmovnou, Senátem a veřejnými institucemi ve všech sférách veřejné politiky. Zejména je nutné vyjednat explicitní podporu Ministerstva průmyslu a obchodu, kultivovat vztah s Hospodářskou komorou a zahájit strategickou spolupráci se Svazem průmyslu. Dobrým příkladem v tomto směru jsou AVEXy a studie vznikající v rámci Strategie AV21. Kombinace evropských, národních a komerčních zdrojů ve prospěch rozvoje spin-off kultury AV ČR nám udrží statut skutečného vědeckého lídra v ČR.

3. Vztah k vysokým školám, nové trendy, rovné příležitosti

Důležitým aspektem pro zachování a zvýšení současné vysoké úrovně vědy je udržení a posílení spolupráce s vysokými školami. Bylo by chybou vnímat se navzájem jako konkurence; naopak musíme více spolupracovat. Tím dosáhneme lepších vědeckých výsledků a společně budeme schopni prosadit zvýšení rozpočtu na vědu a výzkum.

Klíčová je vzájemná spolupráce při výchově mladých vědeckých pracovníků a podchycení zájmu studentů již na střední škole. Společně se lze zaměřit i na přípravu a zkvalitnění stávajících doktorských studijních programů. Perspektivní příležitostí je zakládání společných výzkumných, aplikačních a infrastrukturních laboratoří.

V nejbližší budoucnosti bude nutné **zintenzivnit spolupráci AV ČR a VŠ na koncepčních otázkách tvorby politiky v oblasti vědy a vzdělávání**, včetně mezinárodní spolupráce ve společném evropském prostoru. Posílení vzájemné spolupráce s VŠ při řešení společných problémů je tak jeden z nejdůležitějších úkolů budoucího vedení AV ČR.

3.1 Zachycení nových trendů

Akademie věd musí rychle a pružně reagovat na aktuální trendy výzkumu, jako jsou například rozvoj **umělé inteligence, kvantové počítání a geneticky modifikované organismy**. Jako vhodný nástroj pro operativní vytváření výzkumných skupin a širších konsorcií napříč ústavy se jeví Strategie AV21. Nemusí ale zůstat jen při tom. Zárodky nových výzkumných týmů, které vznikly ze Strategie AV21, by v odůvodněných případech mohly získat zvláštní podporu, aby mohly být dále rozvíjeny.

Dlouhodobé sledování výsledků Strategie AV21 ukázalo, že **investice do průřezových programů a vytváření nových výzkumných týmů vykazuje silnou návratnost**, a to především v nebyvalé úspěšnosti těchto týmů v domácích, ale i v mezinárodních grantových soutěžích. Vysoký potenciál uplatnění nabízí též soukromý sektor. Svědčí o tom například úspěchy šlechtitelských aplikačních laboratoří.

Obecným záměrem předložené teze je, aby **z existence průřezových výzkumných programů**, které vznikají pod hlavičkou Strategie AV21 či jiným způsobem, **těžily ústavy všech vědních oblastí** i AV ČR jako celek.

3.2 Podpora vědců a vědkyň ze znevýhodněných skupin

Významnou součástí programu excelence je **zajištění rovných příležitostí pro všechny vědce**. Zaměřím se proto na podporu osob, nejčastěji žen, vracejících se po mateřské či rodičovské dovolené do vědy. Tyto osoby často narážejí na problém, jak skloubit rodinné a pracovní závazky. Přitom právě období během a po rodičovské dovolené bývá nejkritičtější a věda v něm ztrácí mnoho talentů.

Navrhuji několik konkrétních kroků:

- Úpravy v zadávací dokumentaci akademických dotačních titulů udělovaných přímo AV ČR. Zohlednění doby strávené na rodičovské dovolené při stanovení doby od získání doktorského titulu. Zahrnutí nákladů na péči a pořízení speciálních pomůcek mezi způsobilé náklady. Umožnění tzv. „keep-in-touch“ aktivit. Podpora rozvoje dětských skupin na pracovištích AV ČR.
- Vytvoření pozice ombudsmana pro řešení problematiky znevýhodněných skupin ve vědě.
- Podpora tzv. „sabbatical leave“ pro seniorní a vedoucí výzkumné pracovníky v periodickém režimu. Tento nástroj je běžně využíván na zahraničních univerzitách, vede k restartu kreativity a zvýšení nasazení pro další vědeckou práci.

4. Interní hodnocení pracovišť

Hodnocení kvality a efektivity výzkumné činnosti je neoddiskutovatelným prostředkem pro zajištění excelence a dlouhodobého rozvoje AV ČR. Kromě celostátní metodiky využívané v České republice provádí AV ČR také vlastní interní hodnocení, které poskytuje hlubší vhled do činnosti jednotlivých pracovišť.

V návaznosti na debaty s řediteli ústavů, vědeckými pracovníky i členy hodnotících komisí je však zřejmé, že současný systém hodnocení má i některé nedostatky.

- Vytváření ad hoc komisí znamená, že jejich členové jsou postaveni před obtížný úkol prostudovat během několika měsíců obsáhlou dokumentaci a seznámit se s fungováním ústavů, které do té doby detailně neznali. To bohužel často vede k tomu, že komise používají metodu „copy and paste“ a kopírují celé odstavce přímo z podkladů předložených ústavy. Pro vedení ústavů má takový výstup omezený význam a neposkytuje dostatečnou zpětnou vazbu.

- Názor vědeckých poradních sborů (VPS), které si zřídily mnohé ústavy, není prakticky brán v potaz. Přitom členové těchto sborů znají situaci na pracovištích lépe než ad hoc vytvořené hodnotící komise.
- AV ČR sice využívá výsledky interního hodnocení při tvorbě rozpočtů ústavů, avšak nečiní tak důsledně. Je to dáno tím, že chybí jasně deklarovaná pravidla upravující rozsah a způsob určení části finančních prostředků, odvozené přímo z výsledků hodnocení. **Pravidla by měla být známa předem a s dostatečným předstihem.**

4.1 Úprava pravidel interního hodnocení

Přesná pravidla pro hodnocení a ustavení hodnotících komisí budou nastavena během jednoho volebního období po průběžných konzultacích a závěrečném projednání s řediteli ústavů a předsedy Rad institucí. Konečná podoba následujícího návrhu bude přijata až po jednáních s jednotlivými pracovišti.

- Předseda AV ČR jmenuje **stálé hodnotící komise na období pěti let**, přičemž pracoviště získají možnost navrhnout do komise členy, např. z řad členů VPS, pokud takové mají zřízeny. Společně se zřizovatelem se určí referenční organizace pro systematické porovnání přístupů, kvality a výkonnosti (tzv. benchmarking).
- Aby se **minimalizovala zátěž pracovišť**, hodnotící komise budou průběžně ve styku s vedením ústavů a seznámí se s jejich výročními zprávami. Díky pravidelným konzultacím budou moci ředitelé efektivněji korigovat činnost ústavů.
- **Jednou za pět let proběhne podrobnější hodnocení.** Pracoviště připraví rozšířený podklad (nad rámec standardní výroční zprávy), který posoudí hodnotící komise na základě kritérií, s nimiž byla pracoviště seznámena na začátku hodnotícího období. Součástí hodnocení bude také porovnání s referenční organizací. Zprávu obdrží vedení AV ČR a ředitel pracoviště.

- **Výsledek hodnocení bude mít vliv na financování ústavu.** O konečné výši rozhodne Akademická rada na návrh místopředsedy příslušné vědní oblasti a po projednání s řediteli pracovišť.

Je zřejmé, že výsledkem navrhované změny bude **radikální snížení administrativní zátěže pracovišť při přípravě podkladů pro hodnocení**. Mezi hlavní rysy této změny patří požadavek, aby se hodnotící komise seznamovaly s pracovišti delší dobu a aby pracoviště znala kritéria hodnocení na začátku hodnoticího období. Definitivní míra finančního dopadu, která nesmí být destabilizující, nýbrž motivační, bude určena až po jednáních s pracovišti.

5. Středisko společných činností

Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. (SSČ) je veřejná výzkumná instituce a samostatný právní subjekt, jehož cílem je zajišťování infrastruktury vývoje a poskytování služeb výzkumným ústavům AV ČR. Existence takového infrastrukturního pracoviště a efektivnost jeho provozu je pro AV ČR zásadní. Pro realizaci velké části výše zmíněných cílů a představ bude nutné přistoupit ke změnám v jeho fungování tak, aby lépe naplňovalo svou podstatu – poskytovat servis a podporu ústavům, jejich ředitelům a Akademii věd jako celku.

5.1 Plán zefektivnění činnosti SSČ

Úkolem budoucího vedení AV ČR je zaměřit se na důkladné zhodnocení kvality a efektivnosti všech aktivit SSČ. To znamená provést podrobný audit s cílem identifikovat agendy a kompetence, které by mohly být převedeny pod Kancelář AV ČR. Tento proces by měl zahrnovat například autoprovaz, zajištění IT služeb výhradně pro potřeby orgánů AV ČR, zajištění protokolární agendy předsedy, provoz podatelny, recepce, tiskového oddělení a dalších služeb.

Pro účinnou realizaci tohoto plánu bude nejdříve nutno přikročit k některým formálním krokům, které jsou do značné míry ovlivněny možnostmi legislativy. Pokud by úpravy Zákona o výzkumu, vývoji a inovacích a novelizace Zákona o veřejných výzkumných institucích umožnily zavedení veřejných infrastrukturních institucí a přechod SSČ na tuto formu, přineslo by to mnoho výhod. Vedení SSČ by bylo jmenováno přímo zřizovatelem, což by umožnilo lepší vertikální kontrolu. Správa majetku by měla být zcela oddělena od služeb. Krajiní možností je úplné rozdělení současného SSČ na dvě instituce, které by samostatně zajišťovaly správu majetku a podpůrné služby.

Závěr

Věřím, že realizací tohoto programového prohlášení mohu přispět k dalšímu rozvoji Akademie věd České republiky a posílit její postavení jako přední vědecké instituce nejen v České republice, ale i v celosvětovém měřítku. **Zasadme se společně za silnou Akademii!**